Bron: Handelingsgerichte Diagnostiek in het Onderwijs (Pameijer & Van Beukering, 2015)

5.9 Grafische weergave: een voorbeeld

Een beknopte schets van de context van de aanmelding

Reden van aanmelding: Dorien (11 jaar, groep 7) is aangemeld vanwege haar emotionele ontwikkeling, problemen met haar werkhouding en een rekenachterstand. De leraar heeft verschillende benaderingen geprobeerd, maar heeft de goede aanpak nog niet kunnen vinden. De intern begeleider (IB) heeft al langer zorgen over Dorien. Nu de problemen in groep 7 zijn toegenomen, is de aanmelding in gang gezet.

Beleving van de situatie door de school
Dorien behaalt zwakke (rekenen/wiskunde: E) tot gemiddelde leerprestaties (begrijpend lezen C en spelling B). Er zijn problemen met haar werkhouding en taakgedrag. Haar leermotivatie is niet goed, met name bij rekenen kan zij zichzelf slecht 'aansturen', waardoor zelfstandig werken veel problemen oplevert. Zij gaat moeilijk aan het werk en als ze eenmaal ('met een zetje') aan het werk is, gaat ze dagdromen. Deze werkhoudingsproblemen zijn niet nieuw, maar worden duidelijker nu zelfstandig en studerend leren sbelangrijker worden. De leraar en IB noemen ook sociaal-emotionele problemen: faalangst, negatief zelfbeeld, langs je heen kijken, weinig om hulp vragen, vergeetachtig en perfectionistisch. De informatie uit een kindgesprek met Dorien bevestigen het beeld van de leraar. Op de TRF scoort Dorien hoog op concentratieproblemen en angstig/depressief gedrag.

Positieve aspecten genoemd door school
- Bij activiteiten die Dorien interesseren en waar zij goed in is (bijvoorbeeld spelling en piano spelen) laat zij wél een actieve leerhouding zien.
- Zij heeft twee vriendinnetjes, is sociaalvaardig en is opgenomen in de groep.
- Ouders zijn verstandig, ze zijn betrokken en zorgzaam, zij waarderen de betrokkenheid van school en laten dit de leraar en IB weten.

Verklaringen van de leraar en IB
Zij vermoeden dat de problemen het gevolg zijn van onvoldoende zelfvertrouwen. Aan haar intelligentie ligt het niet, de school verwijst hiervoor naar recent intelligentieonderzoek (WISC-III) van de Onderwijsbegeleidingsdienst (OBD, een half jaar geleden): Dorien heeft een gemiddelde intelligentie met een disharmonisch profiel (VIQ hoger dan PIQ).

Wensen, verwachtingen en vragen van de leraar en IB
Zij verwachten de situatie beter te begrijpen door het onderzoek: wat is er aan de hand? Is er sprake van posttraumatisch stresssyndroom, zoals ouders vermoeden? De leraar en de interne begeleider willen vooral suggesties voor de aanpak in de groep.

Beleving van de situatie door de ouders
Gezinssamenstelling: moeder, vader, Dorien, broertje van 8 jaar.
Ouders noemen als probleem haar angstige gedrag, ze piekert veel over hoofdpijn (denkt dat ze iets ergs heeft in haar hoofd door een val toen ze 2 jaar was) en ze durft weinig te ondernemen. Dorien is 11 jaar, maar durft nog steeds niet alleen naar pianoles, omdat ze bang is te verdwalen of een ongeluk te krijgen. Ouders noemen ook minderwaardigheidsgevoelens, die zich uiten in een uitspraak als "dat lukt mij toch niet". Tegelijkertijd stelt ze te hoge eisen aan zichzelf, waaraan ze niet kan voldoen, hegeen weer haar minderwaardigheidsgevoelens bevestigt. Ouders weten niet hoe ze hiermee moeten omgaan. Dit maakt hen onzeker en overbezorgd. Thuis is Dorien niet gemakkelijk. Ze is somber en onbereikbaar (op de vraag

van ouders "wat is er?", antwoordt ze steevast "niets"). Ze is passief en onderneemt zelden iets uit zichzelf. In dit alles is zij echt heel anders dan haar broertje: die is actief, extravert, vrolijk en ondernemend. Ouders vinden het moeilijk om met de verschillen tussen hun twee kinderen om te gaan. Op de CBCL scoren zij Dorien hoog op concentratieproblemen, angstig/depressief gedrag en lichamelijke klachten (vaak hoofdpijn en buikpijn; hiervoor zijn geen medische oorzaken gevonden).

Positieve aspecten genoemd door ouders

- Dorien speelt heel goed piano en oefent thuis uit zichzelf, elke dag weer.
- De leraar en IB hebben goed contact met de ouders, de onderlinge communicatie verloopt prettig en school overlegt regelematig met ouders.

Verklaringen van de ouders

Ouders denken dat een val uit het raam op 2-jarige leeftijd van invloed is op de problemen. Ze kunnen zich niet voorstellen dat Dorien deze val 'ongeschonden' heeft overleefd. Volgens hen zou er sprake zijn van een Post Traumatisch Stress Syndroom (PTSS), hoofdpijn en een slechte concentratie door hersenbeschadiging, hetgeen door de kinderarts niet kon worden uitgesloten. De ouders hebben in het verleden al verschillende deskundigen geraadpleegd (zoals een optometrist en 'Touch for Health'), maar ze begrijpen de problemen van Dorien nog steeds niet. Ze zijn erg bezorgd over hun dochter en blij dat de school nu hun zorg deelt.

Wensen, verwachtingen en vragen ouders

De ouders hopen dat Dorien beter op school gaat presteren door de aanbevelingen die uit dit onderzoek naar voren komen. Ze willen graag weten hoe ze haar ook thuis kunnen ondersteunen, zodat haar zelfbeeld verbetert en haar angsten verminderen.

Clusters van problemen

1. Schoolse vaardigheden: Cito-toets rekenen/wiskunde, niveau E (zeer zwak), Cito-toets begrijpend lezen, niveau C (voldoende) en spelling, niveau B (goed).
2. Werkhouding en taakgedrag: geringe motivatie, moeite met zelfstandig werken, concentratieproblemen (met name bij rekenen).
3. Cognitief functioneren (gegevens OBD): gemiddelde intelligentie (TIQ rond de 105), disharmonisch profiel, taal/spraakontwikkeling (VIQ rond de 85) sterker dan ruimtelijk inzicht (PIQ rond de 115). Werkgeheugen lijkt zwak.
4. Sociaal-emotioneel functioneren: faalangst, negatief zelfbeeld, minderwaardigheids-gevoelens, somber, angstig en somatische klachten (hoofd- en buikpijn).

Diagnostische vraagstellingen

1. Waarom is er een rekenachterstand? Hangen deze samen met haar intelligentieprofiel, werkgeheugen en/of werkhouding?
2. Leiden faalangst en een negatieve zelfbeeld tot werkhoudingsproblemen?
3. Waarom is Dorien somber en angstig en heeft ze somatische klachten?
4. In hoeverre is het onderwijsaanbod afgestemd op wat Dorien nodig heeft? Hoe kan de school beter afstemmen op haar onderwijsbehoeften?
5. In hoeverre is de opvoedingsaanpak afgestemd op Doriens opvoedingsbehoeften? Hoe kunnen ouders Dorien het beste begeleiden?

Ter illustratie: een voorlopige grafische weergave (oriënterend beeld) met problemen (lichtgroen), hypothesen (lichtblauw) en aanbevelingen (roze): als … dan …

Bron: Handelingsgerichte Diagnostiek in het Onderwijs (Pameijer & Van Beukering, 2015)

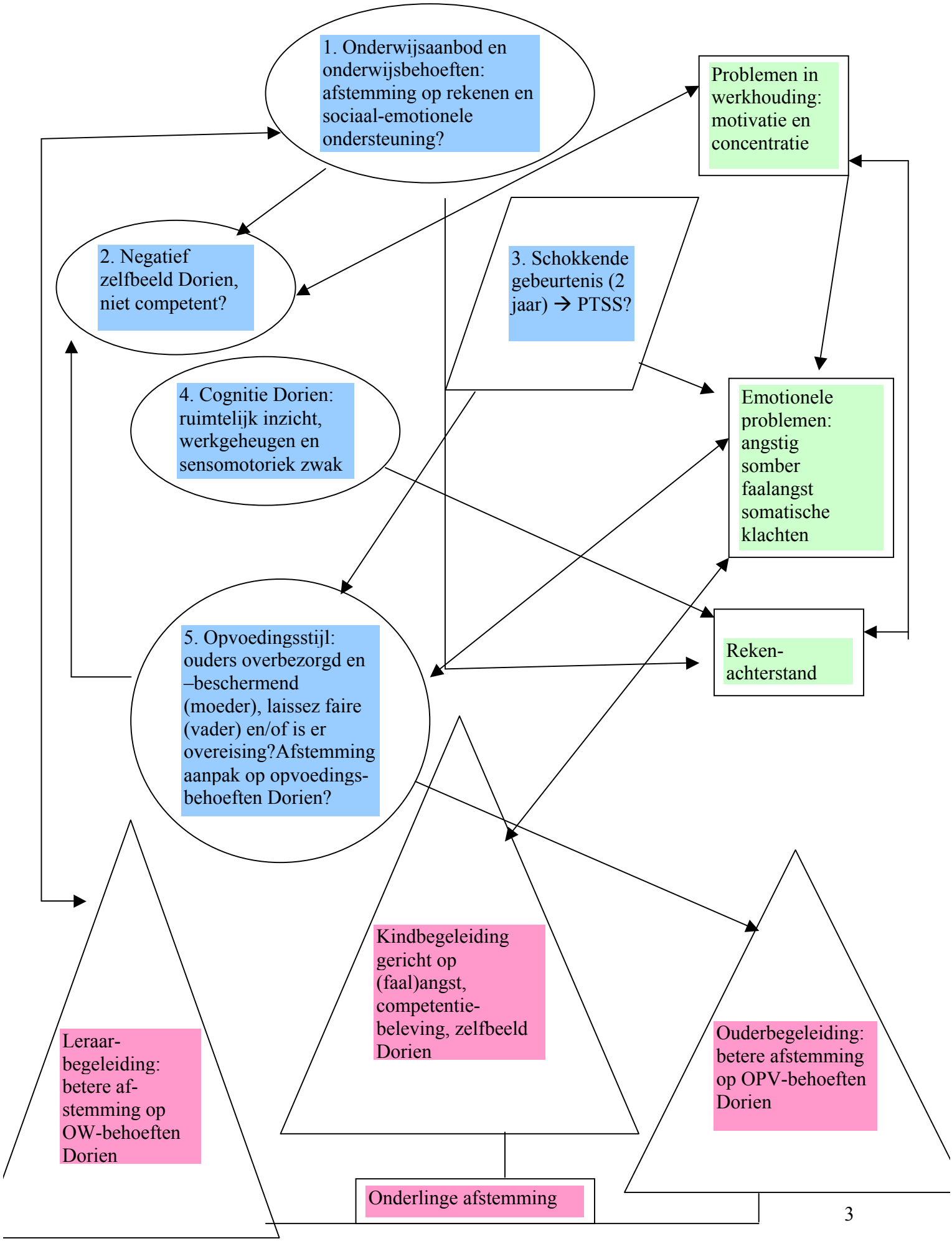

Integratief beeld (een samenvatting van de onderzoeksresultaten)

De reken-, werkhoudings- en emotionele problemen zijn te verklaren vanuit een wisselwerking tussen kenmerken van Dorien, de pedagogisch-didactische aanpak van de leraar en opvoedingsstijl van de ouders.

Dorien is een kind met gemiddelde cognitieve capaciteiten, maar deze zijn niet in evenwicht, dit belemmert het leren. Er is sprake van een specifieke uitval op ruimtelijk inzicht, sensomotorische ontwikkeling en werkgeheugen. Dit hangt samen met de rekenachterstand. Haar taal/spraak ontwikkeling en woordenschat is goed, hetgeen samenhangt met haar redelijke prestaties met begrijpend lezen en spellen. Haar gebrekkige intrinsieke motivatie belemmert al haar leerprestaties. Zij komt over als een in zichzelf gekeerd, somber en kwetsbaar meisje. Zij ziet zichzelf niet als een 'competente leerder' en kan moeilijk haar leerproces sturen, omdat een zelfstandige leerhouding ontbreekt. Desondanks beleeft zij school positief. Allen haar taakbeleving t.a.v. rekenen is zeer negatief. Zij is positief over haar twee vriendinnen en voelt zich sociaal prettig op school.

De leraar heeft oog voor de problemen van Dorien (faalangst, negatief zelfbeeld, contact vermijdend, perfectionistisch) en haar aanpak bevat goede aspecten. Toch zijn er een aantal punten die beter op Dorien afgestemd kunnen worden. Door de overwegend groepsgerichte benadering gaat de rekeninstructie bijvoorbeeld over het hoofd van Dorien heen. Omdat deze instructie niet aansluit bij haar voorkennis en zwakke werkgeheugen, is de afstemming op niet optimaal. Als de opdrachten te moeilijk worden, uit Doriens frustratie zich (want zij wil het juist goed doen) in een negatieve houding. Zij blokkeert en kan de opdracht dan niet meer positief benaderen. Daarbij zou de leraar in haar communicatie met Dorien nog meer aandacht kunnen besteden aan haar taakbeleving, het tot stand brengen van positieve attributies en aan het geven van gerichte feedback. Want hoewel Dorien het niet zo duidelijk toont door haar passieve, afhoudende, faalangstige houding ('dat lukt me toch niet, laat me toch met rust'), heeft zij meer sociaal-emotionele ondersteuning nodig dan dat zij nu krijgt.

Dorien heeft als peuter een schokkende gebeurtenis meegemaakt (val uit het raam). Er is echter geen sprake van een PTSS, symptomen hiervan zijn niet gevonden bij Dorien. Wel heeft zij irreële gedachten en angsten over de gevolgen van de val. Zo denkt zij dat zij hierdoor nu vaak hoofdpijn heeft en dat ze zich daarom niet kan concentreren op school. Volgens haarzelf kan zij ook niet goed rekenen vanwege die val. Gezien het feit dat de ouders nog niet zijn toegekomen aan het geven van betekenis aan de val, concluderen wij dat deze nog niet door hen is verwerkt (want de laatste fase van traumaverwerking is betekenisgeving). Hierdoor kunnen zij Dorien niet goed ondersteunen bij het omgaan met die irreële gedachten en angsten. Zij maken zich zelf namelijk ook nog grote zorgen over de gevolgen van de val.
Dorien ervaart overbezorgdheid en -bescherming van ouders. Dit houdt haar angsten in stand. Door onzekerheid van ouders over haar cognitieve mogelijkheden en haar eigen neiging perfect te willen zijn, raakt zij gedemotiveerd en ontstaat faalangst. Het lukt haar zelden te voldoen aan de eisen die ze zichzelf stelt. Haar zelfgevoel komt daarbij in de klem. Vergelijkingen die ouders tussen haar en haar jongere broertje maken ("hij pakt dat wel aan, kijk nou eens naar hem") versterken haar negatieve zelfbeeld.
De ouders ervaren haar als een introvert en gevoelig kind met angsten en een leerachterstand. Hun zorgen uiten zich in onzekerheid en overbescherming van Dorien, waarbij de ouders elk hun eigen opvoedingsstijl hebben. Moeder heeft de neiging tot overbeschermen, terwijl vader

zich – als reactie op moeders aanpak – meer 'laissez faire' opstelt. Dit is verwarrend voor Dorien en leidt tot spanningen tussen ouders. Hoewel de ouders aangeven geen irreële (hoge) verwachtingen van haar cognitieve capaciteiten te hebben, resulteert hun gezinsmotto ('maak je capaciteiten waar!') tot (impliciete) overeising. Er is sprake van een wisselwerking tussen dit sturende gezinsmotto en de gebrekkige intrinsieke motivatie van Dorien.

Positieve en protectieve factoren van Dorien, leraar en ouders

- Dorien is verbaal sterk en heeft een goed verbaal abstractievermogen, ze heeft humor, is actief bij zaken die haar interesseren en waar zij goed in is (zoals pianospelen).
- Ze is sociaalvaardig, heeft vriendinnen op school, ze is populair en heeft een goede sociale positie in de groep.
- De leraar is betrokken en denkt actief mee over de beste aanpak van Dorien, zij probeert steeds weer een andere aanpak uit, na overleg met de IB, Dorien en ouders.
- De leraar is gemotiveerd om haar aanpak nog beter af te stemmen op Dorien.
- De IB kan de leraar coachen bij het verbeteren van haar aanpak in de klas en de leraar wenst deze coaching.
- Ouders zijn verstandige en zorgzame ouders, waarvan Dorien steun ervaart. Zij hebben vertrouwen in de school.
- Ouders erkennen hun rol in de problemen van Dorien en willen hieraanwerken; zij zijn gemotiveerd voor hulpverlening aan ouders en kind.
- Er is goed contact tussen school en ouders, de samenwerking en communicatie verlopen constructief.

Mogelijke aanbevelingen

De leraarbegeleiding is gericht op het beter afstemmen van de pedagogisch-didactische aanpak van de leraar op dat wat Dorien nodig heeft, zoals:

- instructie bij rekenen (o.a. na de groepsgerichte, ook een individuele instructie)
- rekentaken beter afstemmen op leerniveau Dorien
- meer sociaal-emotionele ondersteuning bij rekentaken
- aandacht voor taakbeleving en feedback
- uitleg van IQ-profiel, zwakke werkgheugen en gevolgen daarvan voor het leren

Doelen hiervan zijn verhogen van de werkhouding en zelfbeeld, afnemen faalangst en minderwaardigheidsgevoelens.

De ouderbegeleiding is gericht op het beter afstemmen van de aanpak van ouders op dat wat Dorien nodig heeft:

- beide ouders minder overeisend, hun verwachtingen t.a.v. Dorien bijstellen
- ook gaan inzien wat zij wél kan, dit benoemen en expliciet waarderen.
- uitleg van IQ-profiel, zwak werkgeheugen en gevolgen daarvan voor het leren
- hen ondersteunen bij betekenisgeving aan de val en de bezorgdheid t.a.v. mogelijke gevolgen doen afnemen
- hen ondersteunen in de omgang met "twee totaal verschillende kinderen"
- opvoedingstijlen beter op elkaar afstemmen: moeder minder overbezorgd en – beschermend, vader minder laissez faire

Doelen hiervan zijn ouders zekerder en vaardiger maken, zodat zij Dorien beter kunnen ondersteunen en haar angsten kunnen afnemen en haar zelfbeeld toenemen.

Bron: Handelingsgerichte Diagnostiek in het Onderwijs (Pameijer & Van Beukering, 2015)

De kindbegeleiding is gericht op:

- afname angsten en somatische klachten door psychoeducatie over de gevolgen van de val
- toename positief zelfbeeld en competentiebeleving schools leren en afname faalangst
- uitleg van IQ-profiel, werkgeheugen en gevolgen daarvan voor het leren
- Dorien meer grip geven op de wereld om haar heen, zodat zij er invloed op ervaart te hebbe ("inzet loont")

Het is van groot belang dat er voortdurend een goede afstemming is tussen de drie vormen van begeleiding. Tussentijdse monitoring: zijn we op de goede weg? Heeft dat wat we een doen een positieve impact?